

Tensiunile și reasezările de pe scena mondială ca factori ce influențează criza mondială

Silviu Neguț

Besides other factors, the tensions and the repositioning on the global arena (“the Great Chessboard” as the American analyst Zbigniew Brzezinski called it) have a significant contribution for the start and development of the global economic crisis. This paper proves how the battle for the strategic energetic resources, mainly oil and natural gas, have deepened the global disequilibrium in what regards credit, commodity pricing and North-South divide. The analysis takes into consideration a framework in which the most important actors on the international level are changing but the resources and distribution are quite the same.

Key words: financial crisis, recession, tensions, global strategic repositioning, strategic energetic resources

JEL classification: F51, Q34

Din perspectiva dezvoltării economice, stările de criză sunt absolut necesare pentru a tempera excesele de consum și a evita, astfel, epuizarea prea rapidă a resurselor. Altfel spus, crizele economice reconciliază nevoile și dorințele oamenilor cu posibilitățile reale de satisfacere a acestora într-o anumită perioadă istorică. Unii analiști merg chiar mai departe afirmând că recesiunile periodice evită sau amână crize planetare mult mai grave: epuizarea resurselor naturale de bază, catastrofele ecologice, dezechilibrele climatice de anvergură etc.

Perioadele de recesiune obligă omenirea la o atitudine critică, de auto-evaluare a stilurilor de viață, de restructurări ale economiei, de căutări

de noi soluții în știință și tehnologie, uneori chiar de reaşezări sau modernizări ale structurilor sociale și instituționale.

Metaforic vorbind, recesiunile economice sunt precum micile cutremure care degajă energiile tectonice, evitând astfel marile cutremure.

Tensiunile și reaşezările de pe scena mondială – de pe <<marea tablă de șah>>, cum foarte inspirat a numit-o cunoscutul analist american Zbigniew Brzezinski – constituie elemente care trebuie luate în calcul atunci când discutăm despre marile crize economice. Dacă nu le luăm în calcul, nu putem înțelege pe deplin mecanismul foarte complex al unei asemenea disfuncționalități majore în economia mondială.

Dacă Brzezinski are, în esență, dreptate, „jucătorii” de pe <<marea tablă de șah>> aflându-se într-o continuă competiție, în schimb un alt analist american, Francis Fukuyama, s-a grăbit afirmând (citez titlul cărții sale): *The End of History and the Last Man*. Și aceasta întrucât încă nu putem spune că deja există „libertate și egalitate politică și economică” care „produce o societate stabilă, în care omul este pe deplin satisfăcut”.

„Jocurile” de pe marea scenă a lumii sunt determinate de lupta actorilor (state, blocuri regionale etc.) în principal pentru resurse și piețe: pentru dobândirea de materii prime de care nu dispun (sau le au în cantități insuficiente) și, respectiv, de obținerea de noi piețe de aprovizionare ori de desfacere. În ambele cazuri intervine concurența, uneori acerbă, întrucât s-au multiplicat actorii importanți de pe scena mondială, iar resursele și piețele sunt relativ aceleași.

Lupta pentru petrol, mai recent pentru gaze naturale – în ansamblu pentru resurse energetice – a devenit un fenomen curent, la ordinea zilei, cu repercusiuni mult mai adânci și, uneori, neașteptate, în jocurile pe plan mondial. Să nu uităm că cea mai puternică dintre crizele economice de după cel de-al Doilea Război Mondial a fost declanșată de „șocul petrolului” din 1973, așadar de competiția (chiar lupta) dintre cei care îl dețineau și, respectiv, cei care îl doreau (aveau nevoie de el),

pe fondul conflictului militar arabo-israelian („Războiul de Yom Kipur”).

Și criza actuală este, cel puțin în parte, un efect al tensiunilor de pe scena mondială, în principal al luptei pentru resurse. Exemplificăm această afirmație prin câteva elemente.

1. Statele Unite ale Americii în primul deceniu al secolului XXI

Această criză este, de pildă, e-adevărat indirect, printre altele, o consecință a Războiului din Iraq, încheiat formal în 2003 (anul în care a și fost declanșat). După cum bine se cunoaște, unul dintre cele două motive vehiculate de americani (sprijiniți numai de britanici) a fost *liberul acces la petrolul din zonă* (respectiv din Orientul Mijlociu). Celălalt motiv, reamintesc, a fost prevenirea ca leaderul iraqian Saddam Hussein să obțină/producă arma nucleară, de unde și denumirea noului tip de război: *preemptive war*.

Consecințele intervenției americano-britanice n-au fost însă deloc cele așteptate/prezumat:

Unu: prețul petrolului n-a fost stabilizat, ci, din contra, a explodat: se cunoaște evoluția de atunci și până astăzi, cu un prim prag istoric și psihologic (50 \$ barilul) în august 2005 și un maximum de aproape 150 \$ barilul (147,27 \$ în iulie 2008) și, apoi, căderea sub 40 \$/baril (urmată de o ușoară creștere: 42-44 \$/baril în februarie 2009).

Doi: Statele Unite și-au sporit spectaculos cheltuielile militare, din două motive:

- a) costurile Războiului din Iraq, estimate inițial la mai puțin de 200 miliarde \$, care aveau însă să urce la peste 1 000 miliarde \$;
- b) atacul terorist de la 11 septembrie 2001, care a permis guvernanților americani creșterea *cheltuielilor de apărare și siguranță națională*, aceasta fiind sintagma justificatoare.

Aceste cheltuieli militare au dus la un deficit financiar considerabil, care, alături de alți factori, a contribuit din plin la criza financiară declanșată în 2007.

2. *Liderii economiei și comerțului mondial*

Cele mai puternice economii ale lumii în prezent (2008) sunt:

a) *potrivit PIB la paritatea puterii de cumpărare:*

1. Statele Unite ale Americii;
2. China;
3. Japonia;
4. India;
5. Germania.

b) *potrivit PIB nominal:*

1. Statele Unite ale Americii;
2. Japonia;
3. Germania;
4. China;
5. Regatul Unit.

Constatăm că patru dintre cele cinci puteri economice se găsesc în ambele clasamente, în clasamentul potrivit PIB-ului nominal dispărând India și apărând, firesc, Regatul Unit, care de multă vreme se clasează între primele economii ale lumii.

*

De asemenea, constatăm că primele cinci economii ale lumii (1. Statele Unite, 2. China, 3. Japonia, 4. India, 5. Germania), în termeni de paritate a puterii de cumpărare a dolarului, sunt, totodată, și cele mai mari importatoare de pe Glob, modificându-se puțin ierarhia: 1. Statele Unite, 2. Germania, 3. China, 4. Franța și 5. Japonia („dispare” India, țară care dispune de unele resurse minerale – cărbuni, miereuri de fier, petrol ș.a. – fiind astfel mai puțin dependentă de importul acestora și „apare” Franța, foarte deficitară în resurse).

Toți cei cinci mari importatori, dar și patru dintre următorii cinci (Marea Britanie – pe care o excludem întrucât dispune de hidrocarburi –,

Italia, Olanda, Coreea de Sud și Spania), se remarcă, în principal, prin importul de resurse energetice, și ajungem astfel, din nou, la afirmația de mai înainte că „lupta” pentru resurse constituie o cauză deloc neglijabilă a actualei crize economice. Constatăm de altfel, din acest tabel, diferențierea a trei entități importatoare: Statele Unite, Uniunea Europeană (cu „pilonii importatori” Germania, Franța, Marea Britanie, Spania) și, respectiv, Asia de Est (China, Japonia, Coreea de Sud).

Caz concret: China și Japonia sunt principalii contracandidați la traseele energiei caspice (unde mai multe țări, inclusiv Rusia, au zăcăminte și exploatare de hidrocarburi) sau numai ale energiei rusești către Europa (îndeosebi spre Germania și Franța, pentru a aminti doi din primii cinci mari importatori mondiali), inclusiv către ... România. Întrebarea care se pune este dacă zăcămintele de aici și, mai ales, dacă producția și conductele – existente, aflate în construcție sau doar în proiect – pot asigura necesarul tuturor solicitanților. De aici decurg unele tensiuni și, pe ansamblu, o creștere a prețului petrolului și gazelor naturale. De altfel, în cazul gazelor naturale, întrucât, pe plan mondial, cererea este mai mare decât oferta (existând, spre deosebire de petrol, doar câțiva furnizori) și, în plus, unele regiuni bogate în această resursă minerală nu sunt racordate la regiunile mari consumatoare, prețul a rămas ridicat și n-a cunoscut oscilații.

3. Hidrocarburile – resurse strategice

În urmă cu circa trei decenii și jumătate, faimosul Club de la Roma a lansat rapoartele îngrijorătoare/ cărțile-avertisment *Limitele creșterii* și *Omenirea la răspântie*, avertizând cu privire la epuizarea resurselor ca urmare a unui consum excesiv și risipitor.

În mod paradoxal, în cazul resursei care a provocat toată discuția, și anume petrolul (grație „șocului petrolului” din 1973), situația nu este chiar așa de îngrijorătoare: se aprecia, atunci, că la o producție și, respectiv, un consum de 3,4 – 3,6 miliarde de tone, zăcămintele urmau să se epuizeze în 20-25 de ani. Așadar încă la sfârșitul secolului trecut

rezervele de petrol trebuiau să se epuizeze. Ei bine, producția, și, respectiv, consumul de petrol din prezent, ating valori de aproape 4 miliarde de tone, iar rezervele certe (estimate la circa 140 miliarde de tone) asigură, la nivelul consumului actual, aprovizionarea pentru peste 35 de ani. Ce vreau să spun: că nu „pericolul epuizării petrolului” este miza luptei pe plan mondial, ci interesele particulare ale actorilor din domeniu: producători/furnizori – importatori/consumatori – intermediari (țări de tranzit sau reexportatori). Or, tocmai tensiunile dintre aceste categorii de actori, amplificate de anumite interese regionale (în termeni de sfere de influență), influențează prețul petrolului pe piața mondială.

Aceste oscilații afectează multe țări/economii, dar mai ales pe cele în dezvoltare lipsite de petrol sau de alte resurse energetice. Și aceasta este valabilă și în timpul crizelor economice (care afectează nu numai un sector anume, ci întregul ansamblu economic), când țările bogate (dezvoltate) devin doar „*ceva mai puțin bogate*”, în timp ce cele sărace (în dezvoltare) devin „*foarte / chiar foarte foarte sărace*”.

Cele mai multe dintre conflictele care s-au desfășurat pe Glob, în decursul timpului, au avut și au drept cauză declanșatoare *accesul la resurse*, indiferent de imaginea sub care acestea s-au derulat ori încă o fac: conflicte teritoriale, ideologice, religioase, etnice etc. Dintre aceste resurse, se conturează o categorie aparte, încă nu pe deplin definită, și anume *resursele strategice*, respectiv acelea fără de care este aproape imposibil de conceput dezvoltarea social-economică într-o anumită perioadă istorică. În a doua jumătate a secolului XX și acum, la începutul mileniului III, principalele resurse strategice au ajuns *petrolul și gazele naturale*, la care se pot adăuga unele metale neferoase (alumiuniul, staniul și a.), radioactive (uraniul) și prețioase (aurul în primul rând).

Între resursele strategice, atât în secolul XX, cât și la începutul secolului actual, se detașează petrolul. Ajungând indispensabil, grație numeroaselor sale calități în comparație cu alți combustibili minerali fosili (cărbuni, gaze naturale), petrolul a declanșat o incredibilă luptă pentru

a-l poseda. Și aceasta întrucât cea mai mare parte din componentele materiale ale civilizației noastre derivă direct sau indirect din petrol: de la marea varietate de mase plastice la medicamente, de la vopseluri la fibre sintetice etc.

Accesul la resursele de petrol și securizarea fluxurilor de hidrocarburi sunt imperative pentru polii de putere ai planetei, dependenți, și vulnerabili în aceeași măsură, de acest „accident” geologic. Sau, cum afirmă Daniel Yergin, fost președinte al Cambridge Energy Research Associates: „Petrolul înseamnă 10% economie și 90% politică [...] nici o altă materie primă nu are legături atât de strânse cu geopolitica. Se constată acest lucru [...] în toate țările lumii”.

Există mari disparități în distribuția spațială pe Glob a zăcămintelor de petrol. După cum se știe, circa două treimi din acestea sunt concentrate în Orientul Mijlociu, or această regiune reprezintă spațiul cel mai fragil al sistemului geopolitic mondial. Tocmai de aceea se încearcă în ultima vreme diversificarea surselor de petrol, o atenție deosebită fiind acordată regiunii caspice (în care se înscrie și Rusia) sau numai Rusiei.

Și România este interesată de aceste trasee ale petrolului, precum și de cele ale gazelor naturale:

- oleoductul *Constanța – Trieste* (1 360 km lungime, capacitate de transport 40, 60 sau 90 milioane tone anual), care urmează să traverseze România, Serbia, Croația și Slovenia, cu punct terminus în Italia (la Trieste).
- Gazoductele *Nabucco* și *South Stream*, ultimul agreat de Rusia, care i-a adresat și României invitația de a participa la proiect. În plus, în timpul „crizei gazelor” din decembrie 2008, primul ministru rus Vladimir Putin i-a făcut, telefonic, președintelui român Traian Băsescu oferta de a furniza gaze României, urmând ca aceasta să le distribuie mai departe în Europa.

4. *Dezechilibrul macro-economic*

Aproape toți analiștii sunt de acord că una dintre principalele cauze ale actualei crize economice o reprezintă *dezechilibrele macro-economice existente în structurile economiei mondiale*. Deși se vorbește de mai multe decenii de necesitatea reducerii decalajului NORD-SUD, așadar între țările dezvoltate și cele în dezvoltare (sau în curs de dezvoltare), practic aceasta nu a avut loc. Este suficient să ne gândim că numai țările membre ale Grupului G7 (SUA, Canada, Japonia, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia) – doar 3,6% din numărul țărilor lumii – realizează mai mult de jumătate din PIB-ul mondial (52,7% în 2008; 55,5% Grupul G8, așadar inclusiv Rusia). Chiar dacă lărgim puțin baza de calcul semnificația este aceeași: 31 de state (SUA, Uniunea Europeană – 27, Japonia, Canada și Australia), care reprezintă doar 15,5% din țările lumii, dețin două treimi (66,6% în 2008) din PIB-ul mondial, celorlalte nu mai puțin de 162 de state revenindu-le numai o treime din acesta.

În același timp, nu-i mai puțin adevărat că unele țări/economii așa-numite „emergente” au cunoscut o dezvoltare spectaculoasă, cum este cazul „tigrilor asiatici” (gen Japonia, Coreea de Sud ș.a.), a „leilor asiatici” (gen Singapore, Malaysia ș.a.) ori a „dragonului asiatic” (China), dar și al unor țări europene foste comuniste.

Deși ne aflăm *în epoca postindustrială*, în care simbolul dezvoltării este dat de contribuția esențială a sectorului terțiar (serviciile) la crearea PIB-ului, cele mai multe țări ale lumii sunt încă dominate de sectoarele primar (agricultură, minerit) și secundar (industrie).

În ceea ce privește economiile emergente, în condițiile crizei, sunt de menționat aprecierile lui Robin Bew, director editorial și economist-șef al „Economist Intelligent Unit”: *„Cei care-și doresc o perspectivă mai optimistă vor fi, probabil, tentați să-și îndrepte privirea către țările emergente. Mare parte a anului 2008, aceste piețe au părut a fi destul de puțin afectate de pierderea de viteză a Occidentului dezvoltat. Dinamica lor a fost susținută de avântul cererii interne și de încasările masive din vânzarea de materii prime tot mai bine cotate. Această dezvoltare rapidă, însă, a alimentat inflația...*

... în 2009 multe piețe emergente vor avea de înfruntat două calamități. Din moment ce importurile din America, Europa și Japonia au scăzut, exporturile în direcția acestora vor descrește în aceeași măsură. Cu mult mai important, consumul intern din statele emergente va fi și el pus în pericol. Alimentele sunt încă prea scumpe pentru ca oamenii să-și permită să cheltuiască nehibzuit. Valutele străine, care inundaseră piețele de capital în vremurile bune, vor deveni mult mai greu accesibile... Iar exportatorii de materii prime vor simți pe pielea lor scăderea cererii sub influența slăbirii creșterii economice”.

Bibliografie

Adams, Terry (2000), *Caspian Hydrocarbons, the Politicisation of regional pipelines and the Destabilisation of the Caucasus*, Center for European Policy Studies (CEPS), Bruxelles.

Bew, Robin (2008), *Strângeți centurile de siguranță*, in “The Economist. Capital”, December.

Bordonaro, Federico (2005), *Blue Stream opens new horizons for Russia*, in “Power and Interest New Report”, November 21.

Massoulié François (2003), *Conflictele din Orientul Mijlociu*, Editura ALL, București.

Neguț, Silviu (2007), *Strategic Games on “The Great Chessboard” at the Beginning of the 3rd Millenium*, rev. “Millenium”, no. 15-16, Bucharest.

Neguț, Silviu, Neacșu, Marius Cristian, Vlad, Bogdan Liviu (2007), *Geopolitica resurselor energetice strategice*, rev. “Impact Strategic”, nr.1 (22).

Roubini, Nouriel (2009), *Ce e mai rău abia urmează*, în “Foreign Policy”, January-February.

Yifu Lin, Justin (2008), *Impactul crizei financiare asupra țărilor în curs de dezvoltare*, Check Against Delivery.

*** (2000) *Energy choices in the near aboard*, The Centre for Strategic and International Studies, Washington.

*** (2004) *Russia's Newly Found "Soft Power"*, in "The Globalist", August 26.

Silviu NEGUȚ, Profesor universitar dr., la Catedra de Istorie Economică și Geografie, decan al Facultății de Relații Economice Internaționale, Academia de Studii Economice București.

Publicații (selecție):

Geopolitica. Universul puterii, Editura Meteor Press, 2008.

Introducere în geopolitică, Editura Meteor Press, 2008.